

ПОВРАТНИ ЕФЕКАТ АНГАЖОВАЊА РАДИКАЛНИХ ИСЛАМИСТА СА ПРОСТОРА БАЛКАНА У СКОБИМА У СИРИЈИ

Reverse effect of Balkan radical Islamists' engagement in the armed conflict in Syria

Анстракт. Евидентна је тенденција пораста активизма међу балканским муслиманима (првенствено сунитске деноминације у оквиру ислама) и њихова тежња да учествују у решавању проблема муслимана на глобалном нивоу. Као последица оваквих тежњи, не изненађује учешће појединаца из редова радикалних исламистичких групација у оружаном сукобу у Сирији. Оно што ове појединце карактерише јесте пролазак кроз комплексан процес радикализације на индивидуалном нивоу у току кога се код њих формира довољно снажна мотивација за узимање учешћа у тако екстремном облику друштвеног конфликта као што је грађански рат. Услед јаке индоктринације они учешће у овом сукобу доживљавају као своју дужност према целокупној заједници верника, прихватајући чак и могућност сопствене погибије, коју доживљавају као мучеништво. Повезаност ових лица са глобалном исламистичком терористичком мрежом може утицати на стање безбедности у балканским државама. Након завршетка сукоба у Сирији или раније, одређен број ових лица ће се упутити у друга кризна подручја, док ће се неки од њих вратити у матичне државе. Додатно индоктринирани, са стеченим борбеним искуством и војно-стручним знањима, ова лица могу имати кључну улогу у планирању, припремању и вршењу терористичких аката на простору Балкана, али и Европе у целини. Предузимање адекватних и правовремених мера представља неопходан услов за ефикасно супротстављање овој врсти верски финансираног тероризма.

Кључне речи: радикални исламизам; исламистички тероризам; процес радикализације; сукоб у Сирији

Abstract. There is an apparent tendency to increase activism among Balkan Muslims (mostly Sunni denomination within Islam) and their desire to participate in solving the problems of Muslims globally. As a result of this trend, the involvement of individuals from the ranks of radical Islamist groups in the armed conflict in Syria is not surprising. What characterizes these individuals is going through the complex

* Државни службеник у Министарству иностраних послова Србије

process of radicalization at the individual level within which strong motivation is formed for taking part in such an extreme form of social conflict such as a civil war. Due to the strong indoctrination, they perceive the participation in this conflict as their duty to the whole community of believers, accepting even the possibility of their own death which they see as martyrdom. The connection of these individuals with the global Islamistic terrorist network may affect the Balkan countries' security. After the end of the Syria conflict or earlier, a number of these individuals will be directed to other crisis areas, while some of them will return to their home countries. Additionally indoctrinated with acquired combat experience and military expertise, these people can play a key role in planning, preparation or commission of terrorist acts in the Balkans and Europe as a whole. Taking adequate and timely measures is a necessary condition for an effective opposition to this kind of religious based terrorism.

Многа питања од глобалног значаја имају своју регионалну рефлексiju на простору Балканског полуострва, где су прожета комплексним релацијама које владају различитим сегментима балканских друштава. Оружани сукоб у Арапској Републици Сирији се налази у фокусу интересовања релевантних међународних субјеката који имају одлучујући утицај на његов ток, али и значајног дела међународне јавности. Сам сукоб је изузетно комплексан, како у контексту друштвених околности под чијим утицајем је настао, тако и у односу на особине субјеката који у њему учествују. Овај сукоб није изоловани случај на, иначе константно турбулентном, простору Блиског истока, већ је у вези са једним ширим феноменом за који се усталио назив “Арапско пролеће”. Сукоб у Сирији је отпочео на пролеће 2011. године и траје до данас, при чему је насиље једно од његових главних обележја. Иако у самом почетку пунктуалног карактера ово насиље је врло брзо постало масовно. Такође се развило од тренутног насиља као чина до дуготрајног насиља које чине различите активности и процеси. У временском периоду који траје дуже од две године, а зависно од ситуације, смењивали су се и међусобно преплитали различити појавни облици политичког насиља. Насилни политички нереди који су карактерисали почетне фазе сукоба су врло брзо замењени другим сложеним облицима политичког насиља као што су побуна, терор, тероризам, герила и на крају грађански рат, који су постали доминантни. Директна последица ових дешавања јесте и, према подацима ОУН, најмање 93 000 погинулих.¹ Органи државне власти на челу са председником Башаром ел-Асадом представљају једну страну у сукобу, док другу страну чини једна прилично хетерогена група различитих група и организација. У конфесионалном смислу, сиријско друштво не карактерише хомогеност, већ га чине различите конфесионалне заједнице са својом особеном историјском генезом, што директно утиче за њихово опредељивање за неку

¹ *Извор:* Ian Black, *Syria deaths near 100,000, says UN – and 6,000 are children* <http://www.guardian.co.uk/world/2013/jun/13/death-toll-syrian-conflict-93000>

од страна у сукобу. Присталице актуелног сиријског председника чине првенствено следбеници шиитске деноминације у оквиру ислама, као и припадници мањинске хришћанске верске заједнице. Истовремено, страну која се у овом сукобу супротставља владиним снагама чине углавном следбеници сунитске деноминације у оквиру ислама. Било би једнострано посматрање када би се овај сукоб по свом карактеру означио као конфенционални, али је сигурно да овај његов аспект не само да није занемарљив, већ је и доминантан.

Тежња за активизмом балканских муслимана

Поборници идеологије радикалног исламизма, у овом случају сунитског, фокусирају своју пажњу и деловање на простор Сирије, посматрајући овај сукоб са шиитима много шире него што га одређују границе ове блискоисточне државе. Сходно томе, тежи се укључивању и муслимана из осталих делова света у овај конфликт са основном паролом заштите сиријских сунита од деловања владиних снага, мада је стварни циљ радикалних исламиста који делују у Сирији свеобухватно преуређење друштва у складу са њиховим погледима. И провладине снаге имају подршку од терористичке организације “Хезболах”, која је своје капацитете са територије Либана активно укључила у сиријски сукоб. Подршка такође стиже и из Ирана, који представља водећу државу шиитске деноминације ислама. Поставља се питање да ли овај географски удаљен сукоб може да има импликације на стање безбедности на простору Балкана. Међу балканским муслиманима, који и сами предстаљају једну хетерогену скупину сачињену од више етничко-језичких групација, је изражена тенденција активизма и укључивања у решавање питања муслимана на глобалном нивоу. И они сами су као групација прошли кроз једно трауматично колективно ратно искуство у које су, барем већина од њих, ушли као веома секуларизована и европеизирана муслиманска популација. Међутим, тај степен секуларизације је данас далеко мањи него у периоду пре рата (првенствено у БиХ), што због утицаја страних радикалних исламистичких елемената, што због сопственог социолошки нерепрезентативног ратног вођства које је било склоно исламистичким идејама. Према извештајима средстава јавног информисања, све чешће се дешава да појединци пореклом из неке од држава са простора Балкана гину у оружаном сукобу у Сирији.² С обзиром на утврђени број погинулих лица са овог простора, који је увек далеко мањи од укупног броја припадника одређене групе који активно партиципирају у ратном сукобу можемо да закључимо да се у конкретном случају ради о обиму учешћа које квантитативно није ни мало занемарљиво. Мада, сам број ових лица и није од кључног значаја, јер смо сведоци како самоорганизоване малобројне групе и појединци, са минималним расположивим средствима, имају способност да изврше за јавност шокантне

² *Извор: Двојица Санџаклија погинула у Сирији, www.rts.rs/page/stories/sr/story/135-/Hronika/1325428/Dvojica+Sandzaklija+poginula+u+Siriji.html*

терористичке акте. Управо је то случај са недавним бруталним убиством војника у Великој Британији³. Прво је неопходно објаснити процес кроз који су ова лица прошла и у току кога се код њих формирала адекватна мотивација која је била толика да одлуче да узму учешће у једном тако екстремном облику друштвеног конфликта као што је грађански рат.

Процес радикализације и његове фазе

Терористи се не рађају, нити код појединца постоје неке урођене претпоставке које би га чиниле вероватнијим извршиоцем терористичког акта. Терористи, у овом случају исламистички, се формирају у комплексном процесу радикализације који има више фаза, које могу имати различиту дужину трајања а неке код појединих лица могу бити и прескочене. Фактори који се јављају у појединим фазама могу се разликовати од случаја до случаја, али се ниједан појединачни фактор процеса радикализације не може сматрати случајним. Неопходно је сагледати комбинације свих фактора које су довеле до појаве да претежно млади припадници муслиманске верске заједнице са балканског простора показују спремност да учествују у сиријском сукобу, прихватајући могућност да и сами страдају. Пре разматрања појединих фаза процеса радикализације, треба истаћи да од целокупног броја лица која уђу у овај процес само мали број заиста и постану извршиоци терористичких аката, односно у конкретном случају којим се бавимо, узму учешће у сиријском грађанском рату. Већина у току самог процеса промене своје ставове или усмере своје активности у неком другом правцу, који може служити испуњењу циљева идеологије коју прихватају али без екстремног деловања које подразумева употребу насиља.

Пре преласка на објашњење појединих фаза процеса радикализације неопходно је, а ради прецизности и избегавања произвољног тумачења појаснити неке употребљене термине. Ни у ком случају се не жели изједначавање свих побуњеника који се боре против владиних снага са терористима, али треба нагласити да у оквиру те хетерогене скупине запажену улогу имају и организације повезане са глобалном исламистичком терористичком мрежом. Према медијским извештајима, муслимани са простора Балкана се ангажују управо у оквиру тих организација.⁴

Што се тиче фаза процеса радикализације, прву од њих карактерише стварање услова за отпочињање процеса радикализације, па би она могла бити означена као предфаза. Услови који су потребни за отпочињање овог процеса везани су како за личност особе која улази у процес, тако и за социјално

³ Извор: Tom Pettifor, *Lee Rigby: Murder accused Michael Adebolajo and Michael Adebowale given trial date*, <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/lee-rigby-murder-accused-michael-2007676>

⁴ Извор: Ценана Халимовић, *Селафистички борци из БиХ у Сирији: Коријени из рата деведесетих*, <http://ba.voanews.com/articleprintview/1674187.html>

окурење те особе. Иако на балканском простору влада тренд нормализације односа између различитих етничких и конфесионалних заједница, ти односи су још увек у значајној мери оптерећени догађајима из скорије прошлости, а првенствено ратним сукобима на овим просторима. Најснажнији продор радикалног исламизма се десио управо у периоду грађанског рата у БиХ у првој половини 90-тих година 20. века. Одатле се проширио на остале делове Балкана, а у појединим државама су чак формиране и затворене заједнице које су се самоизоловале од установљеног друштвено-политичког поретка⁵. Школовањем одређеног броја младих имама са ових простора који су постали проповедници идеологије радикалног исламизма створили су се услови да се утиче на појединце који се увлаче у процес радикализације. Када томе додамо неке ситуације на личном плану као што су криза идентитета и потрага за истим, породичне трагедије, стварна или самоперципирана дискриминација итд. постаје схватљива пријемчивост појединаца за усвајање идеологије чијем су утицају плански изложени.

У следећој фази долази до промене односа према самој религији, која долази у центар интересовања. Зависно од дотадашњег односа према религији, ова промена се може манифестовати на различите начине тј. трансформација од секуларних погледа на свет до прихватања ислама као оквира за уређење друштвених односа; померање од умерене ка радикалној интерпретацији ислама; и прелазак из једне вероисповести у другу. Ислам је религија коју данас одликује највећи број конвертита, мада тај процес на Балкану није изражен и ради се о појединачним случајевима. Особе у овој фази процеса радикализације осећају потребу за активизмом и узимањем учешћа у решавању проблема муслимана на глобалном нивоу.

Трећа фаза процеса радикализације у коју особа улази највише привлачи пажњу његове околине. Ова особа често слаби или прекида друштвене везе формиране у претходном периоду живота. Такође покушава да уђе у суштину учења исламских верских ауторитета који се сматрају идеолозима радикалног исламизма. Пошто ниво верског образовања особе често није довољан за критичко промишљање учења којем је изложено, долази до поједностављеног тумачења материје које делује као апсолутна истина. У том тренутку ова особа постаје рањива на манипулацију од стране образованих проповедника радикалног исламизма. Они постају извор на коме се траже одговори на све дилеме и од кога се очекује усмеравање, што се и дешава применом врло суптилних, али истовремено и сугестивних метода. У овој фази се добијају конкретна задужења у оквиру групе, а сами појединци који пролазе кроз процес радикализације показују спремност за предузимање активности ради остварења “виших циљева”. То је фаза када се јавља потреба за показивањем својих уве-

⁵ У више села на територији БиХ и АП КиМ која се налазе на тешко приступачним теренима, следбеници вахабитског покрета су формирали затворене заједнице које одбијају да се повинују позитивно правним прописима и уређују своје међусобне односе према одредбама шеријатског права.

рења околини, што се углавном чини физичким изгледом, начином облачења и усвајањем нових навика у понашању. Ово је често и конфликтан период због реакције околине и њеног исхитреног реаговања на понашање појединца. Овај период се такође може означити и као преломни, јер је адекватним приступом који подразумева темељну и аргументовану дискусију уз међусобно уважавање, могуће зауставити процес радикализације код појединца. С друге стране, исхитрена реакција обележена категоричним одбијањем уважавања новоприхваћених ставова појединца у процесу радикализације, углавном води његовом још већем отуђењу и приближавању групи истомисленика. Уколико се постигне довољан степен мотивације за учешће у ономе што се доживљава као цихад, а уствари је само оружана компонента овог комплексног феномена⁶, ова лица пролазе кроз неки вид војничке обуке чији квалитет и квантитет зависи од конкретних услова. Поменуте самоизолиране заједнице радикалних исламиста на Балкану (првенствено у БиХ и на АП КиМ) се налазе на терену који по својим географским и топографским карактеристикама омогућава извођење поменуте обуке. Када се узме у обзир слаба могућност контроле органа власти и лако доступна средства која су заостала из ратних сукоба јасно је да потенцијали ових база превазилазе локалне и регионалне оквире. То потврђује и боравак појединих исламистичких терориста на овим просторима у периоду пре извршења терористичког акта.⁷

У последњој фази процеса радикализације врше се припремне радње, планирање и извршење терористичког акта, односно у конкретном случају одлазак и партиципирање у сукобу у Сирији. Будући да је тема чланка учешће радикалних исламиста са Балкана у сиријском конфликту, припремне радње се првенствено свode на обезбеђивање материјално-финансијских и логистичких потреба. То подразумева набавку одговарајуће опреме коју је могуће понети, а да се при томе не изазива сумња надлежних органа, као и обезбеђивање неопходних финансијских средстава. Потребно је обезбедити неопходну документацију, као и везу са посредницима који су задужени за транспорт, прихват, смештај и упућивање ових лица до њиховог крајњег одредишта. Битна припремна радња јесте и формирање за околинду прихватљиве представе о природи свога боравака у иностранству, која је углавном повезана са школовањем или радом. Интензивира се коришћење пропагандног материјала, а код ових лица учвршћује осећај посебности због учешћа у, како је они доживљавају, борби на Алаховом путу. Врхунац представља прихватање могућности погибије и стицања, у круговима радикалних исламиста изузетно цењеног, статуса шехида-борца погинулих за веру.

⁶ Цихад се одређује као: “Систем свих акција и поступака на индивидуалном и колективном плану, који муслимани чине у циљу јачања исламске религије и ширења заједнице верника.”
Према: Миролуб Јевтић, Савремени цихад као рат, Никола Пашић, Београд, 2001, стр.22

⁷ *Извор: Косовски Албанац убица америчких војника обучавао у исламистичком кампу у Зеници, <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/302703/Kosovski-Albanac-ubica-americkih-vojnika-obucavao-u-islamistickom-kampu-u-Zenici>*

Утицај на стање безбедности балканских држава

Реално очекиване импликације по безбедност балканског простора услед деловања ових лица су јасне. Грађански рат у Сирији ће пре или касније бити окончан. Основано се може претпоставити да ће ова лица променити дестинацију и наставити своје деловање у неком другом кризном подручју или ће се вратити у матичне земље. Они и током свог боравка тамо остварују утицај на овом простору, првенствено широком употребом интернета, кроз величање своје мисије и привлачењем других да у њој узму учешће⁸. Након повратка, њихов утицај у оквиру групације радикалних исламиста ће значајно порастити због показане спремности на жртвовање ради остваривања циљева. За очекивати је да ће они сами усвојити још екстремније ставове услед личног искуства и стреса којем су били изложени у рату, а који ће се огледати у још већем степену нетрпеливости и појачаној перцепцији апсолутно схваћене поделе пријатељ-непријатељ. Са собом ће донети и вредна практична знања везана за употребу различитих врста наоружања и минско-експлозивних средстава, тактику, обавештајни и контраобавештајни рад и сл. Све то ће утицати на стварање повољних услова за организовање и извршавање терористичких аката на овом простору. Иако су ови акти већ вршени, при чему треба истаћи и један делимично успешно извршен самоубилачки напад⁹, за очекивати је да они у будућности буду разорнији и спектакуларнији, што и јесте крајњи циљ када се тероризам посматра као средство комуникације које друштву треба да пошаље јасну поруку и скрене пажњу.

Закључак

Будући да је ово питање од општег друштвеног значаја, неопходно је да се њим баве различити сегменти друштва. Потребно је пажљиво осмислити низ мера којима би се сузбио утицај радикалног исламизма, и из њега проистеклог исламистичког тероризма. Посебно узимајући у обзир чињеницу да се у савременом свету тероризам сматра једним од главних фактора угрожавања

⁸ Извор: http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=4WXpAzy8HzE

⁹ Иако од стране опште, а и стручне јавности, напад следбеника вахабитског покрета Мевлида Јашаревића на америчку амбасаду у Сарајеву није перципиран као самоубилачки, овај терористички акт има карактеристике које га могу квалификовати као такав. Изостанак погибије извршиоца је пре последица смирене и промишљене акције полиције него његова воља, будући да је сам извршилац потпуно изложен у дужем временском периоду испалио чак 105 пројектила из вагреног оружја на зграду амбасаде, ни у једном тренутку не показујући намеру да се закљони или побегне. Индикативно је и остављање поруке у облику видео-записа што је карактеристично за терористе-самоубице. Поред карактеристичне форме и сам садржај поруке представља један уобичајени образац комуникације ове врсте терориста. Сходно томе, овај напад би могао бити означен као делимично успешно извршен самоубилачки напад.

безбедности држава. Овај сложени облик политичког насиља је одавно у доктринама и стратегијама одбране многих држава као асиметрични облик ратовања преузео улогу конвенционалног међудржавног оружаног сукоба. На основу искустава и деловања других, балканске државе би овом феномену требале да поклоне одговарајућу пажњу. У супротстављању овом феномену превентивно деловање има пресудан значај, јер закасна реакција углавном значи да је могуће само санирање већ причињене штете. Управо због тога, потребне су мере чији би акценат деловања према појединим лицима долазио до изражаја када се они налазе у почетним фазама процеса радикализације на индивидуалном нивоу. Нереално је очекивати да је радикални исламизам и исламистички тероризам могуће у потпуности искоренити, као и да неће бити појединаца и група који ће овај сложени облик политичког насиља посматрати као адекватно средство за остваривање својих циљева. Иако се не може утицати на њихово потпуно искорењивање, може се предузимањем различитих мера извршити утицај на сузбијање узрока који утичу на ове негативне појаве.

Литература

- Јевтић, Мирољуб: *Савремени џихад као рат*, Никола Пашић, Београд, 2001.
- Потежица, Оливер: *Вехабије, између истине и предрасуда*, Филип Вишњић, Београд, 2007.
- Precht, Tomas: *Homegrown terrorism and Islamist radicalisation in Europe*, Research report funded by the Danish Ministry of Justice, Denmark, 2007.
- Танасковић, Дарко: *Ислам и ми*, Партенон, Београд, 2010.
- Трифунковић Дарко, Стојаковић Горан, Врачар Милинко: *Тероризам и вехабизам*, Филип Вишњић, 2011.

ИЗВОРИ СА ИНТЕРНЕТА

- <http://ba.voanews.com/articleprintview/1674187.html>
- <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/302703/Kosovski-Albanac-ubica-americkih-vojnika-obucavao-u-islamistickom-kampu-u-Zenici>
- <http://www.guardian.co.uk/world/2013/jun/13/death-toll-syrian-conflict-93000>
- <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/lee-rigby-murder-accused-michael-2007676>
- <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/Hronika/1325428/Dvojica+Sandzaklija+pog+inula+u+Siriji.html>
- http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=4WXpAzy8HzE